

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Савин Вікторія Вікторівна

*студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Кожному із студентів-юристів знайоме почуття «невеличкого шоку», коли вони починають на практиці застосовувати здобуті знання. Навіть, ті хто із теорією був на «ти», на практиці часто не розуміють, як впоратись із поставленими задачами. Для вирішення цих питань у 2006 році було започатковано діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів.

Юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [1, с. 45].

Термін «юридична клініка» походить від американського «legal clinics», основою її діяльності, з одного боку є вдосконалення студентами практичних юридичних навичок під керівництвом досвідчених викладачів, а, з іншого, – надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення. Організації, схожі за своєю діяльністю існують в багатьох країнах світу. В Україні юридичні клініки працюють у Києві, Одесі, Дніпрі, Львові, Ужгороді, Запоріжжі та інших містах.

Спектр запропонованих функціональних послуг юридичної клініки доволі широкий – від надання усних та письмових консультацій з будь-якої галузі права (виняток – складні кримінальні справи та податкове консультування підприємців, це «вотчина» досвідчених адвокатів), до впорядкування заяв до суду, процесуальних документів та у разі

необхідності представництво клієнтів у судах при розгляді певних категорій справ.

Будь-яка правова допомога в клініках надається безкоштовно. Однак принцип побудови клінік (якість послуг, які надаються, забезпечується завдяки допомозі та контролю з боку викладачів, а також відповідності стандартам національних асоціацій юридичних клінік) дає достатньо серйозний рівень таких послуг, незважаючи на безкоштовність. Крім того, щоденно надаючи правову допомогу, студенти відчувають відповідальність за якість.

Що стосується кадрової наповненості, то до структури юридичної клініки входять: *керівник, викладачі-куратори, координатори та консультанти.*

Загальне керівництво юридичною клінікою здійснює керівник. Також він може обіймати за сумісництвом посаду викладача-куратора клініки за певною спеціалізацією. Викладачами-кураторами призначаються найдосвідченіші фахівці, які, як правило, мають науковий юридичний ступінь та практику правозастосовної діяльності. Також до роботи можуть залучатися фахівці-практики у галузі права (адвокати, юрисконсультанти, співробітники суду, нотаріату, виконавчої служби, органів юстиції). Викладачі-куратори надають необхідну методичну і теоретичну підтримку студентам-консультантам: вирішують питання про прийнятність справи, її направлення до студента, виступають у ролі куратора за кожним зверненням, а також забезпечують теоретичну підготовку, яка є елементом програми клінічної освіти студента, здійснюють контроль за діяльністю студентів на відповідність та правової допомоги, які відповідають вимогам законодавства і професійної етики. Координатори юридичної клініки – особи, що відповідають за певне спрямування діяльності або групи отримувачів послуг клініки. Вони виконують управлінські функції під загальним керівництвом керівника і ними є, зазвичай, співробітники вищого навчального закладу або студенти.

Основну роботу в клініці здійснюють консультанти. Це студенти-юристи старших курсів напряму підготовки «Право», які надають допомогу під керівництвом викладачів-кураторів у відповідних галузях права. Прийом студентів до юридичної клініки здійснюється на основі конкурсного відбору, а умови конкурсу встановлюються юридичною клінікою відповідного навчального закладу [2].

Із прийняттям у 2011 році Закону «Про безоплатну правову допомогу» [3] в Україні почалося зародження більш-менш розгорнутого механізму реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, що встановлює європейські стандарти з її надання і доступу до правосуддя.

Система безоплатної правової допомоги – це система державних установ, які належать до сфери управління Міністерства юстиції. Першою

ланкою виникнення такої системи було створення Урядом Координаційного центру з надання правової допомоги. Цим кроком ще у 2012 році було започатковано виникнення розгалуженої системи безоплатної правової допомоги сьогодення.

Основними завданнями Координаційного центру є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мініюсту у сфері надання безоплатної правової допомоги, проведення аналізу практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги, розроблення та подання на затвердження Мініюсту стандартів якості надання безоплатної правової допомоги, управління системою безоплатної вторинної правової допомоги, координація діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, формування і ведення у встановленому порядку Реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, забезпечення функціонування та розвитку комплексної інформаційно-аналітичної системи, організація підвищення кваліфікації юристів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

У співпраці з проектом «Доступна та якісна правова допомога в Україні», міжнародним фондом «Відродження» та посольством США в Україні у структурі Координаційного центру з надання правової допомоги було створено п'ять міжрегіональних ресурсно-комунікаційних платформ (МРКП), які є управліннями Координаційного центру. У своїй діяльності МРКП відомі як правові клуби «PRAVOKATOR», що функціонують у Києві, Одесі, Дніпрі, Харкові та Львові [4].

Наступним етапом становлення управлінської структури системи безоплатної правової допомоги стало створення регіональних центрів в областях. Саме регіональними центрами їх називали лише у 2015 році, а до цього моменту були обласним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Першочерговим завданням регіональних центрів є підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення (правопросвітництво), надання безоплатної первинної правової допомоги і безоплатної вторинної правової допомоги та забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України. Регіональні центри надають доступ до вторинної правової допомоги особам, до яких застосовується адміністративне затримання чи арешт, кримінальне затримання, особам, що обвинувачуються чи підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Загалом до 2014 року діяли 27 регіональних центрів. У зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму та збройною агресією на Сході України інституційна структура системи безоплатної правової допомоги в регіонах дещо змінилась. Регіональні центри в Автономній республіці Крим та місті Севастополі не функціонують. Структура регіональних центрів у Східних областях держави набула такого

вигляду: об'єднаний Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій та Запорізькій областях працює у Запоріжжі, а Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях діє у Харкові.

У результаті розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні створювались місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Центри, що надають вторинну правову допомогу в цивільних та адміністративних справах, функціонують з 2015 року. Центри правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру, але водночас є окремими юридичними особами з комплексом власних повноважень. З огляду на це простежуються відносини партнерства як зовнішні (Координаційний центр – Міністерство юстиції), так і внутрішні (Координаційний центр – регіональні центри – місцеві центри).

Кроком, що завершив формування вертикальної структури системи безоплатної правової допомоги, вважається створення бюро правової допомоги. Точки доступу до правової допомоги, що створені в 2016 році, у кожному районному центрі України (близько 500 бюро), є відділами місцевих центрів, тобто на рівні бюро не можна говорити про автономію чи партнерство. У такому разі простежується чітке підпорядкування бюро правової допомоги місцевому центру, оскільки жодної віддаленості, окрім територіальної, бюро не має і не діє як окрема юридична особа. Це підтверджується також спектром повноважень. Якщо для регіонального центру характерне надання вторинної правової допомоги чіткому переліку категорій, місцеві центри реалізують право на правову допомогу зовсім інших категорій осіб, а Координаційний центр виконує тільки адміністративні функції, то бюро правової допомоги в цій частині забезпечує лише доступ до вторинної правової допомоги (приймає та опрацьовує звернення про надання БВПД та передає пакет документів для прийняття рішення до місцевого центру) [5, с. 3-5].

Підсумовуємо, що українська система надання безоплатної правової допомоги – найбільша в Європі та один із найуспішніших соціальних проєктів Міністерства юстиції України, Уряду та міжнародних партнерів. Разом з тим, система безоплатної правової допомоги продовжує розвиватися, прагнучи якнайкраще відповідати сучасним викликам сьогодення.

Література:

1. Соколенко О.Л. Юридична клініка в правоосвітній діяльності. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Право. 2009. № 1. С. 40-44.
2. Юридична клініка: зб. нормат.-прав. актів з орг. діяльності / [С.В. Ківалов [та ін.]; за заг. ред. С.В. Ківалова]; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2014. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp->

content/uploads/2017/07/YUrydychna-klinika.-Zbirka-normatyvno-pravovyh-aktiv-z-organizatsiyi-diyalnosti-.pdf

3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

4. З історії наукових досліджень: юридична клініка при Київському інституті народного господарства. *Збірник наукових праць* / Київ: КНЕУ, 2000. Вип. 5. URL: <https://mydisser.com/en/avtoref/view/16018.html>

5. Гончаренко В.О. Юридична клініка: історія і визначення. Практика діяльності «юридичних клінік» України. 2004. № 1. С. 3-5.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-70>

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
і природокористування
м. Рівне, Україна*

Семенович Марія Олександрівна

*студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Побудова правової держави стосується всіх сфер суспільного і державного життя, що характеризується суттєво якісними новими рисами організації публічної влади, гарантуванням прав особи. Ці зміни зобов'язують науковців, практичних працівників більш глибоко досліджувати принципи конституційного ладу на сучасному етапі державного розвитку і дещо інакше висвітлювати проаналізовані в учбовій та спеціальній літературі визначення особливостей державного і суспільного устрою.

Основний закон 1996 року [4], який розкрив політичну систему України і в Розділі XI закріпив правовий статус інститутів місцевого самоврядування, заклав підвалини незалежної муніципальної демократії.